

**MÜLTECİLİĞİN EVRENSEL KABULLERİ VE YEREL ÖRNEKLERİ:
ROHINGYALI (ARAKANLI) MÜLTECİ KADINLAR
UNIVERSAL ACCEPTANCES AND LOCAL EXAMPLES OF REFUGEEISM:
ROHINGYA (ARAKAN) REFUGEE WOMEN**

Selda Geyik Yıldırım¹

ÖZ

Bu çalışma Bangladeş'teki Rohingya (Arakanlı) mülteci nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan Rohingya mülteci kadınların deneyimlerini incelemektedir. Literatürdeki verilerden hareketle Rohingya mülteci kadınların göç sonrası deneyimlerini mülteciliğin evrensel kabulleri ve mülteciliğin feminizasyonu çerçevesinde tartışmaya açmaktadır. Çalışmanın verileri literatür taraması ile toplanmış, taramalarda Web of Science, Google Akademik, Core, Public Library of Science, ScienceOpen, Social Science Research Network veri tabanları kullanılmıştır. Çalışmanın veri analizinde tematik analiz yaklaşımı tercih edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre Rohingya kadınlar hemen hemen bütün şiddet türleri ile karşı karşıya kalmakla birlikte özellikle yapısal ve kültürel şiddet türlerine daha fazla maruz kalmaktadırlar. Rohingya mülteci kadınların Myanmar'da karşı karşıya kaldığı pek çok sorun benzer şekilde Bangladeş'teki kamplarda da devam etmiş, yapısal şiddet ise Rohingya kadınların deneyimlerinde yerleşik bir hal almıştır. Rohingya mülteci kadınların bütün bu deneyimleri ise uluslararası sözleşmelerin ve mülteci koruma rejiminin uygulamada işlevsiz kaldığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rohingya (Arakanlı) mülteci kadınlar, yapısal şiddet, kültürel şiddet, Bangladeş.

ABSTRACT

This study examines the experiences of Rohingya refugee women who account for more than half of the Rohingya (Arakan) refugee population in Bangladesh. Based on data from the literature, it discusses the post-migration experiences of Rohingya refugee women within the framework of the universal acceptances of refugeeism and feminization of refugees. The data of the study were collected through literature review. The Web of Science, Google Scholar, Core, the Public Library of Science, ScienceOpen and the Social Science Research Network databases were used for the searches. The data were analysed using thematic analysis approach. According to the study's findings, Rohingya women experience almost all types of violence, particularly structural and cultural violence. Many of the problems faced by Rohingya refugee women in Myanmar have persisted in the refugee camps of Bangladesh and structural violence has become an ingrained part of their experience. Their experiences indicate that international agreements and the refugee protection regime are ineffective in practice.

Keywords: Rohingya (Arakan) refugee women, structural violence, cultural violence, Bangladesh.

¹ Kafkas Üniversitesi, seldagykyldrm@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4277-6048

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Selda Geyik Yıldırım, **e-posta:** seldagykyldrm@gmail.com, **Gönderilme /Submitted:** 02.04.2025 **Kabul/ Accepted:** 30.09.2025

1. GİRİŞ

Dünyanın mülteci krizi ile başa çıkma stratejileri her geçen gün çeşitlenmekte, göçü önleyici ulusal kaleler çoğalmakta, uluslararası anlaşmalar yenilenmekte, uluslararası pragmatist işbirliği artmakta iken Rohingya/Arakanlı mülteci kadınların yaşadığı cinsel şiddete, istismara, ayrımcılığa, dışlanmaya ve zulme karşı önleyici mekanizmalar ise yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte göç literatüründe Rohingya mülteci kadınlar üzerine yapılan çeşitli çalışmaların (Akhter ve Kusakabe, 2014; Goodman ve Mahmood, 2019; Joarder vd., 2020; Parveen vd., 2019; Toma vd., 2018; Tripura, 2022; Ullah, 2011; Yousuf vd., 2020) ortaya koyduğu somut verilere rağmen Rohingya mülteci kadınların mevcut sorunları hâlâ çözümlenememiştir. Kitlesel göçler kaynak ülkede yaşanan savaş ve iç çatışmayla, daimîleşen yoksullukla, kaynak ülkenin sömürge yönetimi geçmişiyle, askeri darbelerle, jeopolitik önemiyle, antidemokratik uygulamalarıyla, hukuki yapısının nitelikleri ve politik kurumların işleyişi ile yakından ilişkilidir. Myanmar da sözü edilen bu niteliklerin birçoğunu bünyesinde taşıyan ülkelerden birisidir. 1948’de İngilizlerden bağımsızlığını kazandığında ülkenin adı Burma iken 1989’da gerçekleşen askeri darbe sonucunda Myanmar adını almıştır (Akt. Günarslan, 2020, s.317). Myanmar’ın Arakan eyaleti ise zorunlu ve kitlesel olarak gerçekleştirilen göçlerin ana çıkış bölgelerinden birisidir. Bu göçler neticesinde Bangladeş’te kurulan Kutupalong (Cox’s Bazar) sığınmacı kampı günümüzde dünyanın en büyük sığınmacı kamplarından biri olmuştur (Çakmak, 2022). 1962-2011 yılları arasında doğrudan, 2011-2016 yılları arasında ise dolaylı olarak askeri dikta rejimi tarafından yönetilen Myanmar,

asimilasyon politikaları neticesinde azınlık statüsündeki dini ve etnik gruplara yönelik en fazla baskı uygulayan ülkelerden biri olmuştur (Dalar ve Gökcan, 2018, s.35). İngilizler 1800’lerde Myanmar’ı kolonileştirmeye başlamış, 1824’ten itibaren ise altmış dört yıl boyunca Hindistan’ın bir eyaleti olarak yönetmişlerdir. 1937’de Hindistan sömürge yönetimi altından çıkarılmış, ayrı bir koloni haline getirilmiş, bu koloni ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında Japon işgaline uğramış, 1948’de de İngilizlerden bağımsızlığını elde etmiştir (Ateş, 2017, s.175). Arakan adı çok eskidir ancak bugünkü resmi kayıtlarda bulunmamaktadır. 1974 yılında askeri yönetimin lideri Ne-Win Arakan adını “Rakhine” adıyla değiştirmiş, resmi kayıtlarda da “Rakhine State” olarak yer almıştır (Dadan ve Fuad, 2018, s.178). “Rohingya” ve “Raxine” hem etnik hem de dini bir ayrışmayı ifade etmektedir. “Rohingya” denildiğinde Müslümanlar, “Raxine” denildiğinde Budistler kastedilmektedir (Çakan, 2018, s.40). 2017 yılındaki Myanmar ordusunun Budist milliyetçi gruplarla Arakan Müslümanlarına yönelik katliamları ve “etnik temizlik” eylemleri mevcut durumun uluslararası kamuoyundaki görünürlülüğünü arttırsa da esasında Arakanlılara yönelik katliamlar 1954, 1978, 1991 ve 2012 yıllarında farklı düzey ve nitelikte tekrarlanarak devam etmiştir (Hamzaçebi, 2022, s.38) ve Arakanlılara yönelik sistematik ayrımcılığın temelleri 19. yüzyıldaki Büyük Britanya sömürge dönemine kadar uzanmaktadır (Cazala, 2018, s.82). Rohingya’ların son 50 yılda Bangladeş’e yönelik akınlarında 2017’de yaşanan hareketlilik yeni bir mülteci dalgasını oluşturmuştur. 1970’lerin sonu ve 1990’ların başında yüz binlerce Rohingya Myanmar’daki şiddetten kaçmış, ancak çoğu 2017 yılından önce evlerine geri dönmüştü. En son yaşanan

mülteci hareketliliğinde ise şu ana kadar az sayıda geri dönüş gerçekleşmiştir. Bugün dünyanın en büyük ve en yoğun nüfuslu mülteci kamplarını oluşturan Bangladeş'te 30'dan fazla kampta 950.000'den fazla Rohingya mülteci yaşamaktadır (Macdonald vd.,2023). Dalar ve Gökcan'a göre (2018,s.58) Myanmar yönetimi tarafından yok sayılan ve sürgün edilen Arakanlıların Myanmar'daki ötekilik halleri devlet eliyle inşa edilmiş bir durumdur. Arakanlıların karşı karşıya kaldıkları baskı ve şiddet politikası 1948 yılında modern Myanmar devletinin kurulması ile temelleri atılmış, askeri darbelerle şekillenmiş ve 2000'li yıllarla beraber kurumsallaşmıştır. Günarslan'a göre (2020,s.344) bölgede Bangladeş, Malezya ve Endonezya gibi Müslüman ülkeler bulunmasına rağmen Arakanlılara yönelik yaklaşım "sahipsiz" bırakılma yönünde olmuş ve bu durum Myanmar hükümetinin sıklıkla ülkeden göç ettirme politikasına zemin hazırlayan unsurlardan biri olmuştur. Çakmak ise (2022,s.1894) vatandaşlık haklarının olmayışının Arakanlıları 1982 yılından itibaren birçok hak ihlaliyle karşı karşıya bıraktığını ve bunun neticesinde diğer ülkelere yönelik zorunlu göçlerin yaşandığını belirtmektedir. 1970'e kadar Myanmar rejimi Rohingya Müslümanlarının varlığını kabul etmiş, ancak bu tarihten sonra onları vatandaş olarak kabul etmedikleri için sonraki yıllarda yapılan resmi nüfus sayımlarında yer almamışlardır (Ateş, 2017,s.185). Hamzaçebi'ye göre (2022,s.38) "Budist milliyetçiler ve Myanmar hükümeti Arakan Müslümanlarını Myanmar'daki 135 etnik köken dışında tutmuş ve bölgeden göç ettirebilmek için son yirmi yıl içinde şiddet ve terör olaylarını yaygınlaştırmıştır". Arakanlıların karşılaştığı insanlık dışı uygulamalar ve tarihi dramların en büyük mağdurları ise tartışmasız bir şekilde kadınlar olmuştur. Mithun (2021) Myanmar'da hükümetin dayattığı güvenlikleştirme ve muhafazakâr kültür nedeniyle Rohingya kadınların

hak ve özgürlüklerden yararlanamadıklarını ve çoğunlukla evlerine kapandıklarını belirterek, kadınların haklarından yararlanamamasının altında yatan nedenlerine odaklanmıştır. Kamp-larda kalan kadınlar için elverişsiz koşulların varlığına, toplumsal cinsiyet normlarına ve yanlış uygulamalara vurgu yaparak, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artması nedeniyle kadınların her zamankinden daha savunmasız olduklarına dikkat çekmiştir. Akhter ve Kusakabe de (2014) Rohingya kadınların geleneksel olarak evle sınırlı olan yaşantılarına ve kamusal alanlardaki görünmezliklerine vurgu yaparak Rohingyaların, dünyadaki mülteci toplulukları arasında en savunmasız gruplar arasında yer aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Rohingyalılar bugün dünya çapında en çok zulme uğrayan halk olarak tanınmaktadır (Begum, 2021). Arakanlılar söz konusu olduğunda esasında göç eden değil "göç ettirilen" bir topluluktan söz ediyoruz demektir. Zira Arakan halkının tarihi, bir yönüyle göç ettirilen bir topluluğun tarihidir. Bugün çağımıza ilişkin sıklıkla duyulan mülteci krizi değerlendirmelerine Arakanlı kadınların göç deneyimleriyle bakıldığında bu kriz bir boyutuyla da "insanlık krizidir". Bu krize karşı verilen yanıtlar ise mevcut sorunları çözme noktasında sınırlı bir etki ortaya çıkarabilmiştir. Diğer taraftan dünya çapında artan mülteci sayısına karşılık mültecilerin sığındıkları ülkelerdeki oranlarda da ciddi bir eşitsizlik söz konusudur. Özellikle kitlesel göçlerin kaynak ülkelere sınır komşusu olan ülkeler "mülteci yükünü" taşıyan başlıca yerler olmuşlardır. Bu eşitsizlik durumu Arakanlıların Bangladeş'e yönelik sığınma hareketliliklerinde de gözlenmektedir. Bu sürecin tartışmasız en kırılgan guruplarından biri de kadınlardır. Rohingya kadınların kadın olma halleriyle temellendirilmiş "ikincilik, görünmezlik ve savunmasızlık" durumları onları etnik ve dini ayrımcılıkla karşılaştıkla-

rında daha fazla görünmez kılınmıştır. Bunun sonucunda da Rohingya'lıların deneyimledikleri uzun süreli tarihi dramaların en büyük mağdurları “madun” kadınlar olmuştur. Madunluk üzerine yapılan hemen hemen her tartışmada ilk akla gelen isim olan Gayatri Chakravorty Spivak (2020) madunluğu fail olamama, sesi duyulmayan/çıkmayan, dışlanmış, temel haklara erişimleri kısıtlı birey/gruplar olarak ifade etmektedir. Bu kavram Gramsci'nin hegemonya analizlerinde yer almış ve Spivak da Gramsci'nin görüşlerinden yola çıkarak madunluğa ilişkin kuramsal açıklamaları ile kavramı literatürde daha görünür kılmıştır. Mahrum ya da mağdur olmaya işaret eden madun olma durumu Spivak'a göre (2020) kadınlar söz konusu olduğunda deneyimlenme düzeyi de çeşitlilik arz etmekte ve farklılaşmakta hatta madunluk derinleşmektedir. Örneğin “yoksul, siyah ve kadınsanız madunluğu üç koldan yaşarsınız” der (Spivak, 2020, s.75). Bu perspektiften baktığımızda kadının yoksulluğuna, ayrımcılığına ve toplumsal cinsiyetine eklenen mültecilik durumlarında madunluk düzeyi de daha fazla olmaktadır. Bu durumda Rohingya'lı mülteciler kadınların hem Rohingya'lı hem Müslüman hem de kadın olmanın getirdiği niteliklerle madunlukları da artmaktadır. Toplumsal cinsiyeti küresel kapitalist politikalar perspektifinden hareketle analiz eden Cynthia Enloe ise (1990) kadınların toplumsal cinsiyet rollerini anlayabilmemiz için yerel ve uluslararası alandaki güç ve siyaset ilişkilerine bakmamız gerektiğini söyler. Enloe'ye göre (1990) kadınların dünyayı açıklayan, yeniden şekillendiren kişiler olarak görülmesi nadirdir. Çünkü kadınlar çoğu zaman aktör olarak görülmezler. Kadınlar baş aktör olarak görülmedikleri için politikaların şekillenmesinde de ana aktör olarak görülen erkekler belirleyici olmuştur. Enloe'nin (1990,s.30) analizlerinde kadınların neden görünür olamadıklarını ve ikincil konumlarını anlayabilmede uluslararası ilişkiler ve politikaların işleyişi önemli bir

yer tutar. Çünkü bu politikalar kadınlık hallerinin nasıl üretildiğine ve konumlandırıldıklarına dair çarpıcı ipuçlarına sahiptir. Enloe'ye göre (1990) yoksul kadınlar cinsel sömürüyle daha fazla karşı karşıya kalırlar. Bu durum yerelde de uluslararası politikada da göz ardı edilmiştir. Çünkü kadınlar erkek egemen anlayışın ürettiği ve arzu ettiği politikalar etrafında gündelik ve diğer alanlardaki yaşantılarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Enloe'nin analizleri Rohingya'lı kadınların mevcut durumlarının kaynaklarına yönelik yanıtlarda da önemli detaylara sahiptir. Bu çalışmada Bangladeş'teki Rohingya'lı mülteciler kadınların göç sonrası deneyimlerinin nasıl olduğu sorusundan hareket edilerek, Rohingya'lı mülteciler kadınların mültecilik deneyimlerini ve bu deneyimlere karşılık uluslararası toplumun, uluslararası kuruluşların reflekslerini ve evrensel ilkelerin uygulamadaki görünürlüğünü ve literatürdeki boşluğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Literatür taramasından elde edilen veriler Rohingya'lı mülteciler kadınların ayrımcılık, cinsiyetçilik, cinsel şiddet, istismar, dışlanma, yoksulluk gibi çeşitli sorunlarla mücadele ettiklerini ve bu mücadele alanında uluslararası toplumun, uluslararası kuruluşların ve uluslararası sözleşmelerin son derece yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

2. ROHINGYALI/ARAKANLI MÜLTECİ KADINLAR: “MÜLTECİLİĞİN FEMİNİZASYONU”

Göçün feminizasyonu üzerine yapılan değerlendirmeler 1960'lı yıllardan itibaren literatürde görünürleşmiş, feminist çalışmalar uluslararası göç incelemelerine eklenmeye başlamış, 1980 sonrası dönemde ise toplumsal cinsiyet çalışmalarının hızı artmaya başlamıştır. Bu nedenle ka-

dın konusunun yakın tarihlere kadar yer bulamadığı ilgili literatürdeki ortak değerlendirmelerden biri olmuştur. Kadınların gündelik yaşamdan kamusal alana, politikadan akademik alana kadar pek çok alanda karşılaştıkları madunluk, edilgenlik, görünmezlik ve ikincilik durumları göç hareketliliklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Göç süreçlerinde artan hız ve çeşitliliklere paralel olarak bu hareketliliklerdeki kadın ve mülteci sayıları da artmış ve çeşitlenmiştir. Göçün feminizasyonunun en çok görüldüğü bölgelerden biri olan Asya, yaklaşık 4,6 milyar insana ev sahipliği yapmaktadır, son verilere göre dünyadaki uluslararası göçmenin yüzde 40'ından fazlasının (yaklaşık 115 milyon) kaynak ülkesi konumundadır. 2024 yılının ortalarında, kadın göçmenler toplam uluslararası göçmenlerin %48'ini (146 milyon) oluşturuyordu, bu oran 2020 yılında %47,5'ti. Güneydoğu Asya kökenli göçmenlerin neredeyse yarısı (11,7 milyon) kadındır. 2024 verilerine göre toplam mülteci sayısı 31 milyondur. Dünyadaki mültecilerin yaklaşık yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Mülteciliğin feminizasyonunda da Asya kıtası sayılı ülkeler arasındadır. Myanmar, Asya'daki üçüncü en büyük mülteci sayısının kaynak ülkesidir. Bangladeş ise çoğu Myanmar'dan yerinden edilmiş Rohingya'lar olmak üzere dünyanın en çok mülteci barındıran 10 ülkesi arasında yer almıştır (UN DESA, 2025; UNHCR, 2025, IOM, 2024). Kadının göçteki varlık alanının genişlemesi neticesinde artan mülteci hareketlilikleri ile birlikte “mülteciliğin feminizasyonu” da gündeme taşınmaya başlamıştır. Sunata ve Özsoy (2023) devlet-sivil toplum ilişkilerini, aile içi şiddetle baş etme mekanizmalarını ve kadın mültecilerle dayanışma kalıplarını değerlendirerek mülteci kadınların güçlendirilmesindeki çift yönlü dayanışmaya vurgu yapmakta ve bu sürecin sivil toplumu çeşitlendirip canlandırabileceğine işaret etmektedirler. Bu sürecin gerçekleşebilmesinin de çeşitli altyapıları bulunmaktadır.

Sivil toplumun aktif olabilmesi her ülke ve mülteci kadın örneğinde mümkün görünmemektedir. Örneğin Arakanlı mülteci kadınlar karşı karşıya kaldığı sorunların çözülmesinde güçlü bir devlet ve sivil toplum desteğinden ve şiddetle baş edebilme mekanizmalarından yoksun kalmışlardır. Günümüzün mültecilik deneyimlerinde kadınların erkeklere kıyasla hem tarihi hem de güncel olarak taşıdıkları spesifik deneyimler söz konusudur. Kadınlar da erkek mülteciler gibi zorunluluk hallerinden kaynaklı göç hareketliliğini gerçekleştirmekte, varılabilecek ilk yerleşim yerine sığınmakta ve sığınılan ülkedeki “mültecilik” deneyimleri kısa ya da uzun vadede de hem özgün hem de bilindik hikâyelerle yaşamaktadırlar. Ancak kadın olmak bu hikâyeleri çoğu kez farklılaştırmaktadır. Kadının tarih boyunca geleneksel kültürle biçimlenen ve modern/postmodern döneme taşınan toplumsal cinsiyet rolleri kadının mültecilik deneyimlerini erkek mültecilere kıyasla farklılaştırmakta hatta mülteciliğin bünyesinde taşıdığı zorluklara ilave zorluklar da getirmektedir. Bu nedenle göçün feminizasyonundaki bazı iyimser değerlendirmeleri “mülteciliğin feminizasyonunda” da yapılabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bangladeş hükümetinin Birleşmiş Milletler, yabancı bağışçılar, uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşları ile koordineli olarak kampları denetlediğinden söz edilse de (Macdonald vd.,2023) Arakanlı mülteci kadınların karşı karşıya kaldıkları etik dışı durumlar bu tür deneyimlerin yetersizliğinin kanıtlarından yalnızca birisidir. Rohingya kadınlar cinsiyet, sürgünde olma hali, etnik köken ve benzer niteliklerinden dolayı sadece Rohingya erkeklerinin değil, aynı zamanda ev sahibi topluluğun erkeklerinin de saldırılarına ve tehdidine maruz kalmaktadırlar (Karin vd.,2020,s.15). Diğer taraftan kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri karşısında yaşadıkları deneyimler de ciddi sorunların kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle Mithun

(2021) insani yardım örgütünün ve hükümetin, Rohingya topluluğu arasında farkındalık yaratmanın yanı sıra, mülteci kadınları toplumsal karar alma sürecine dahil etmek için cinsiyet eşitliğinin ana akıma eklemlenmesinin teşvik etmesi gerektiğini savunmuştur. Sivil haklar, eleştirel ırk teorisi ve siyah feminist hukuk teorisi alanlarında öncü akademisyenlerden biri olan Kimberlé Williams Crenshaw (1991) yapısal, politik ve temsili olarak üç kategoride incelediği kesişimsellik analizinde kadınların konumunu toplumsal cinsiyet, etnisite, ırk ve sınıfsal yapı gibi çeşitli kategorilerle bağlantılı olarak ele almaktadır. Kadınları yalnızca kadın olma halleri üzerinden değil, onların karşı karşıya kaldıkları ayrımcılıkları okumada bütüncül olarak hareket etmemiz gerektiğini vurgulayan Crenshaw’a göre (1991,s.1244) kadınlık deneyimlerinin anlaşılabilmesinde yapısal, politik ve temsili kesişimselliklerine odaklanılmalıdır. Crenshaw’un analizlerinden hareketle Rohingya kadınların deneyimleri de kesişimsellik üzerinden daha bütüncül olarak okunabilir. Rohingya kadınların kadın olma hallerine ek olarak Müslüman olmaları, yoksul olmaları, vatansız bırakılmalarının kesişimindeki mültecilik durumları dikkate alınmadan salt kadınlık deneyimleri ile anlaşılmaları mümkün olmayacaktır. Tüm Rohingya hanelerinin %95’i orta ile yüksek düzeyde korunmasız durumdadır. %96’sının insani yardıma bağımlı olduğu bu halkın mülteci nüfusunun çoğunluğunu oluşturan kadınlar, kız çocukları ve oğlan çocukları istismar, sömürü ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet risklerine karşı özellikle savunmasız kalmaktadır. Barınma malzemeleri, gıdaya erişim, yemek pişirme malzemeleri, beslenme gibi basit ve öncelikli ihtiyaçlar dahi yeterli derecede karşılanamamıştır. Özellikle kadınlar ve kızlar basit bir gereksinim olan güvenli/işlevsel tuvaletler konusunda bile endişelerini dile getirmişlerdir (Inter Sector Coordination Group, 2023). Arakanlı mülteci kadınların

“mülteciliğin feminizasyonu” kategorisinde yer almaları başlı başına onların mevcut durumlarını net bir biçimde görünürleştirmek ya da gür bir şekilde seslendirmek için önemli bir nedendir. Mülteci oranlarında kadının varlığı giderek artmakta ve çeşitlenmektedir ancak Müslüman kadınların ve özellikle Arakanlı kadınların mevcut koşulları göz önüne alındığında mülteciliğin feminizasyonuna yönelik değerlendirmelerin bilimsel verilerle sunulan sonuçları ile birlikte insani somut uygulamalarındaki karşılığı/başarısızlıklarına daha fazla odaklanmak gerekmektedir. Arakanlı mülteci kadınların mültecilik oranlarındaki payına ve sayısal artışına paralel düzeyde tepkisel durumların varlığı ne yazık ki mevcut değildir ve bu duruma yönelik kayıtsızlığın adresinin yalnızca Müslüman toplumlara indirgenemeyeceği, bunun küresel bir mesele olduğu da vurgulanmalıdır. Bu tür etik dışı durumlara karşı direnişler kimliksel değil insani bir önceliğe sahiptir. Ayrıca Arakanlı mülteci kadınların karşı karşıya kaldıkları sıra dışı ve gayriinsani durumlarına karşı süregelen yerel ve küresel çözümsüzlük halleri dünyanın bir mülteci krizi ile birlikte etik krize doğrudan/dolaylı olarak ortaklık ettiğinin de kabulünü gerektirmektedir.

3.MÜLTECİLİĞİN EVRENSEL KARBULLERİ: EVRENSELLİK İDEASINDAN YEREL GERÇEKLEĞE

Modern dönemin evrensellik ideasıyla şekillenmiş pek çok uluslararası sözleşme, beyanname, bildirge, protokol, mahkeme kararları gibi genel kabuller çeşitli alanlarda söylem gücü yüksek metinlerdir. Bunlar arasında yer alan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, mülteci hukukunun temel taşı olarak nitelendirilen 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1951 Cenevre Sözleşmesi) ve 1967 New York Protokolü içerik olarak bütün insanlar için kapsayıcı niteliktedir. Soykırıma

uğrayan, sürgün edilen, vatansız bırakılan, sınır dışına itilen, yurtlarından koparılan insanların kim olduklarına/kimliklerine bakılmaksızın maruz kaldıkları şiddet karşısında uluslararası geçerliliği olan içerikleri bulunmaktadır. Ancak bu tür uluslararası düzeyde onaylanmış evrensel kabullerin pratik alandaki karşılığı oldukça tartışmalıdır. Bu durumun yaşandığı en somut örneklerden biri de Arakanlı mülteci kadınlardır. Mülteci kadınlara yönelik özel kararların alınmasının uzun bir geçmişi yoktur. Örneğin kadın mülteciler konusunda uluslararası hukukta alınan ilk karar: 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasından sorumlu İcra Komitesinin 1985 yılında aldığı 39 No'lu Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma kararıdır. Kadın mülteciler üzerine yapılan ilk kapsamlı plan ise 1990 yılında STK'lar, BMMYK, UNICEF ve diğer BM kurumlarından oluşan bir uzmanlar komitesi tarafından kabul edilmiştir (Soykan vd., 2021,s.16). Yaklaşık 40 yıllık bir geçmişe sahip olan bu uygulamaların bugün karşılık bulduğu mevcut durumlar da yeniden ele alınıp tartışılmaya ihtiyaç duymaktadır. Mültecinin kadın olma hallerinde karşılık bulan zorlu koşullara yönelik hassas hususlar gündeme taşınmış olsa da uygulamadaki karşılığı yeterli düzeyde gerçekleşmemiştir. 950.000'den fazla Rohingya mültecinin yaşadığı Bangladeş'in güneydoğusundaki Cox's Bazar bölgesindeki kamplarda yaşanan etik dışı eylemler, soykırıma uğrayan bu topluluğun göç sonrası yaşadıkları deneyimler, Rohingya mültecilere karşı artan düşmanlık mevcut sorunsal alanlardan bazılarıdır. Diğer taraftan Bangladeş hükümeti, başlangıçta Rohingyalı memnuniyetle karşılamış olsa da, onların sosyal entegrasyonunu engellemek için katı kurallar da uygulamıştır (Macdonald vd.,2023). Ayrıca Rohingyaların Myanmar yönetimi tarafından yok sayılması onların göç öncesi yaşadıkları deneyimlerin de uluslararası hukuk boyutuyla değerlendirilmesini önemli bir gereklilik haline getirmiştir

(Dalar ve Gökcan,2018). Myanmar nüfusunun yaklaşık %4'ünü oluşturan Rohingyalı Müslümanların ülkedeki varlığının yok sayılmasına karşılık başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası toplum da bu duruma sessiz kalmıştır (Cazala, 2028,s.83). Bangladeş'teki Rohingyalı mültecilerin durumu dünyadaki en uzun süreli sorunlardan biri haline gelmiştir. Myanmar'dan kaçan önemli sayıda Rohingyalı kadın cinsel şiddete maruz kalmış ve Bangladeş mülteci kamplarında da cinsiyete dayalı şiddet devam etmiştir. Bütün bunlara karşı insani müdahaleler de bulunulsa da Rohingyalı kadınlara uygulanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet karşısında insani yardım dünyasının, Bangladeş halkının ve hükümetinin yetersiz tepkisi çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Goodman ve Mahmood,2019,s.497). Bangladeş'teki kötü yaşam koşulları mültecilerin geri dönmelerine zemin hazırlasa da geri dönüş sonrası koşulların belirsizliği bu seçeneği de mümkün kılmamaktadır. Örneğin, BM'nin Myanmar'daki insan hakları durumu özel raportörü, geri dönen mülteciler için devam eden riskler konusunda Bangladeş'e uyarılarda bulunmuştur (Amnesty International, 2024). Pittaway (2016) mülteci topluluklarına yönelik kalıcı çözümlerin uygulanmasının doğasında olan sorunları tartışmaktadır. Ona göre hukukun yorumlanması basit gibi görünse bile, uluslararası hukukun uygulanmasına özgü bazı siyasi durumlar söz konusudur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Sözleşmesi'nde yer alan önlemlere uyulması gerekirken, uluslararası hukuk ve standartlara uygun ulusal mülteci mevzuatının benimsenmesi her yerde görünür değildir. Örneğin Rohingya nüfusu hem vatansız hem de mülteci konumundadır. Rohingya halkı çeşitli düzeylerde ve çoklu aktörler aracılığıyla şiddete maruz kalmış, mülklerine ve topraklarına el konulmuş, vatandaşlık hakları engellenmiş, askerlik

hizmeti ve kamu hizmetine katılımları yasaklanmıştır. 25 Ağustos 2017 yılından bu yana Myanmar kaynaklı zorunlu göç hareketliliğine katılan 582,000 Arakanlının yaklaşık %60'ı çocuklardan; 340.000 çocuğun, 100.000'i ise 5 yaş altındaki çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların birçoğu yaşadıkları yerlerde sağlıklı ve kötü koşullarda yaşamaktadır (UNICEF TMK, 2025). 2017 yılından itibaren yaşanan kriz sonrası ortaya çıkan mülteci nüfusu içerisinde yer alan binlerce refakatsiz çocuk da mevcuttur. Refakatsiz olan bu çocuklar özellikle insan ticareti, cinsel istismar, çocuk işçiliği ve çocuk yaşta evlilik riskiyle karşı karşıyadır. Üstelik bazı ailelerin çocuklarını, hizmetçi olarak borç karşılığı çalıştırılmak üzere satıldığından söz edilmektedir. Bangladeş'teki mülteci kamplarına ulaşan çocukların bazılarının da yetersiz beslenmeden kaynaklanan ölümleri bu sürecin kritik neticelerinin somut örneklerinden yalnızca bir tanesidir (Chowdhury ve Mostafa, 2020). Çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet, özellikle de cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, hayatta kalanların sesini duyuramamasına neden olmakta ve bütün insan hakkı ihlallerine yönelik çözümler yetersiz kalmaktadır. Özellikle ergenler arasında eğitime erişimde ciddi eksiklikler söz konusudur. Örneğin, 15 yaş ve üzeri bireylerin büyük çoğunluğunun öğrenme fırsatlarına erişemediği bildirilmiştir ve bu fark kadın öğrencilerde daha da belirgindir (Inter Sector Coordination Group, 2023). Diğer taraftan Rohingya mülteci topluluklarına yönelik öfke artmaktadır. Rohingya mülteciler yalnızca temel hizmetlere erişebilmektedir. Mülteci kadınlar ve çocuklar yetersiz beslenme riskiyle de karşı karşıya gelmektedir. Bütün bunlarla birlikte tüm mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması için tüm kamplarda daha fazla desteğe ihtiyaç olduğu da hemen hemen her kuruluş tarafından dillendirilmektedir (Toma vd., 2018).

4.YÖNTEM

Bu çalışmanın temel problemi Bangladeş'teki Rohingya mülteci kadınların göç sonrası deneyimlerinin nasıl olduğudur. Bu temel problem çerçevesinde şu sorulara da yanıt aranmış ve çalışmanın yöntemi de bu sorulardan hareketle belirlenmiştir. Göç sonrası sığınılan ülkede Rohingya mülteci kadınların toplumsal cinsiyet rolleri açısından yaşadıkları sorunlar hangi alanlarda yoğunlaşmaktadır? Rohingya mülteci kadınların karşılaştıkları sorunlar evrensel kabullerde nasıl karşılık bulmaktadır? Rohingya mülteci kadınların mülteciliğin feminizasyonu tartışmalarında yeri nasıldır? Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla literatür taraması tercih edilerek ilgili verilere ulaşılmıştır. Araştırılmak istenen olgu/olaylar üzerine araştırmacının doğrudan gözlem/görüşme yapmasının mümkün olmadığı durumlarda istenen verilere literatür incelemesiyle ulaşılabilir. Yanıt bulmak istenen araştırma problemine, ilgili konulardaki yazılı materyallerde yer alan bilgilerden hareketle bir veri seti oluşturulabilir. Elde edilen verilerin analizlerinde de tematik analiz araştırmacıya verileri yorumlama ve anlamlandırma olanağı sağlar (Çarıkçı vd., 2024; Baltacı, 2019; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmanın verileri literatür taraması ile toplanmış, taramalar "Rohingya mülteci kadınlar, Arakanlı Müslüman kadınlar, Bangladeş'teki Rohingya kadınlar, Bangladeş'teki Arakanlı Müslüman kadınlar" ifadeleriyle Web of Science, Google Akademik, Core, Public Library of Science (PLOS), ScienceOpen, Social Science Research Network veri tabanları kullanılarak çalışmalar derlenmiştir. Taramalar 2024 Eylül-Aralık ayları içerisinde gerçekleştirilmiş, bu tarih aralığında açık erişimi bulunan ve ulaşılan bütün ilgili metinler çalışmaya eklenmiştir. Myanmar ve Bangladeş'teki Rohingyalılar/Arakanlılar üzerine tarihsel incelemeler ile mülteci, sığınmacı ve göç özelinde

bilimsel çalışmalar literatürde yer almasına karşın Rohingya kadınlar üzerine yapılan uluslararası çalışmaların sayısı sınırlı sayıda kalmıştır. Uluslararası yayınlarda özellikle Bangladeş'teki kamplar üzerine yapılan çalışmalar geniş yer tutmuş, Rohingya kadınlar özelindeki çalışmalar ise daha çok kamplardaki yaşamları ve kadın sağlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye'de ise Arakan Müslümanları üzerine yapılan tarihsel incelemeler daha geniş yer tutmuş, göç ve mülteci özelindeki çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Rohingya kadın mülteciler özelinde yapılan bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Rohingya kadınlar üzerine yapılan ulusal ve uluslararası yayınların sayısı 2017 yılında yaşanan Rohingya'lara yönelik yeni saldırılar sonrası artış göstermiştir. Türkiye'de göç konusu özellikle 2011 yılında ülkeye gelen Suriyeli sığınmacıların kitlesel göçleri ile daha fazla tartışılmaya başlanmış ve bu alanda yapılan çalışmaların sayısı da hızla artmıştır. Suriyeli sığınmacılarla birlikte özellikle düzensiz göçmen akışında ilk sıralarda yer alan Afgan göçlerine ilişkin de ulusal yayınlar çeşitlilik kazanmıştır. Suriyeli ve Afgan kadınlar özelinde yapılan çalışmaların sayısı da hem ulusal hem de uluslararası yayınlarda giderek artarken Rohingya kadınlar üzerine yapılan çalışmalar uluslararası yayınlarda sınırlı düzeyde yer almış, ulusal yayınlarda ise hiç yer bulmamıştır. Ancak Rohingya kadınların göç öncesi ve sonrası karşı karşıya kaldığı sorunlar onların literatürde daha fazla yer edinmesinin ve görünürlüklerinin arttırılmasının aciliyetini de vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet tartışmalarının göç bağlamında sıklıkla yer etmeye başladığı Türkiye'de Rohingya kadınlar konusunda literatürde ciddi bir boşluk bulunmaktadır ve bu çalışma bu türden bir boşluğu doldurma gayretiyle hazırlanarak, yapılacak ilgili çalışmalara katkı sunmayı amaçlamıştır. Çalışmanın veri analizinde tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmanın literatür taramasından elde edilen

araştırmalar sınırlı sayıda olduğu için Rohingya mülteciler üzerine yapılan diğer çalışmalar da incelenmiş, ilgili materyallerde doğrudan Rohingya kadınlar özelinde yapılmış olmasa da Rohingya kadınlara ilişkin az sayıda veri içeren bazı çalışmalarda araştırma kapsamına alınmıştır. Toplamda 22 adet çalışma analize dahil edilmiştir. Tematik analiz yoluyla çalışmalar incelenmiş, ortak temalar oluşturulmuş ve bu temalar üzerinden yorumlama aşamasına geçilmiştir. Çalışmanın tematik analizinde Johan Galtung'un (1990) doğrudan, yapısal (dolaylı) ve kültürel olarak sınıflandırdığı şiddet türlerinin teorik temelinden faydalanılmıştır. Rohingya kadınların özellikle yapısal ve kültürel şiddet türlerine daha fazla maruz kaldığı tespit edilmiştir. Taramalar sonucunda dört ana tema belirlenmiştir. Bunlar yapısal şiddet, kültürel şiddet, fiziksel ve cinsel şiddet ve devlet tepkileri olarak sınıflandırılmıştır.

5. ROHINGYALI/ARAKANLI MÜLTECİ KADINLARIN MÜLTECİLİK DENEYİMLERİ

Rohingya kadınların dünyanın her yerindeki mülteci kadınlarla birlikte toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı ortak deneyimleri söz konusudur, kadın olma halleriyle birlikte yaşanan ikincillik ve görünmezlik durumları çoğu mülteci kadın için geçerlidir ancak Rohingya kadınların deneyimlerini diğer mülteci kadınların deneyimlerinden farklılaştıran en önemli husus yaşadıkları şiddet düzeyi ve türlerinde yatmaktadır. Öyle ki hemen hemen bütün şiddet türleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar ve bunları önleyici mekanizmalardan da oldukça uzaktırlar. Bu deneyimler de pek çok açıdan onları diğer mülteci kadınlardan farklılaştırmaktadır.

Çok aktörlü şiddete maruz kalmaları da bir diğer farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1. Yapısal Şiddet

Rohingyalı kadınların göç öncesi ve sonrası en fazla karşılaştıkları şiddet türü yapısal şiddettir. Bu şiddet türünü Galtung (1969: 171) “Yapı içerisinde başka bir kişiye doğrudan zarar veren herhangi bir kişi olmayabilir. Şiddet yapının içinde yerleşiktir ve eşitsiz güç ve dolayısıyla eşitsiz yaşam şansı olarak ortaya çıkmaktadır” şeklinde tanımlamıştır. Gelir düzeyi düşük olan kişilerin aynı zamanda eğitim, sağlık ve güç düzeyleri de düşükse mevcut koşulları ve yaşam pratikleri daha da kötüleşmektedir. Dolayısıyla yapısal şiddet mağdurları için özel önlemlerin alınması gerekmektedir. Yapısal şiddet türü Rohingya kadınların deneyimlerinde belirginleşmiş ve yerleşik bir hal almıştır. Bangladeş yetkilileri 30.000 Rohingyalıyı yiyecek ve ilaç kıtlığı, sel, su kaynaklı hastalıklar, boğulma ve kasırgalar gibi çeşitli risklerin olduğu izole edilmiş Bhasan Char'a taşımıştır. Kamplarda silahlı gruplar ve suç çeteleri tarafından artan şiddet ortamında, Bangladeş yetkilileri koruma ve güvenliği sağlamada, sorumluları yargılamada başarısız olmaktadır. Ayrıca mülteciler polise, yasal ve tıbbi yardıma erişimde çok sayıda engelle karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Bangladeş yetkilileri kamplardaki koşulları giderek daha da düşmanca hale getirmiş ve yüzlerce mülteci başka yerlerde koruma aramak için tehlikeli tekne yolculuklarına çıkmıştır (Human Rights Watch, 2023). Ullah (2011) Bangladeş'in Cox's Bazar kentindeki kamplarda gerçekleştirdiği alan araştırmasında devlet destekli zulüm nedeniyle sınır dışı edilen Rohingyalılara uygulanan istismar ve zulmün tüm insan haklarıyla çeliştiğini, Bangladeş'teki yaşantılarının da oldukça zor koşullara sahip olduğunu ve ülkelere geri gönderilmek zorunda kaldıklarını ortaya koy-

muştur. Cox's Bazar'daki Rohingyalı nüfusu oldukça savunmasız, çoğu ciddi travmalar yaşamış ve şu anda da son derece zor koşullarda yaşamaktadır. Rohingyalı mülteci nüfusu altyapı, hizmetler ve ev sahibi nüfus üzerinde muazzam bir baskı oluşturarak mevcut müdahale kapasitesini de aşmıştır. Kadınların banyo tesislerine, hijyen malzemelerine ve güvenli suya erişimlerinde de ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle kadınlar arasında yüksek sayıda ishal ve akut üst solunum yolu enfeksiyonları bildirilmiştir. Ayrıca 55.000 gebe kadının acil beslenme desteğine ihtiyacı bulunmaktadır (HRP, 2017). Birçok Rohingyalı komşu ülkelere tehlikeli kara ve deniz yolculuklarına çıkmaya zorlanmış, bu süreç onları insan ticareti ve diğer sömürü biçimlerinin çeşitli risklerine maruz bırakmıştır. 2022'de, tehlikeli deniz yolculuklarını deneyen Rohingyalı sayısında çarpıcı artışlar yaşanmıştır. 2022-2023 yılı arası yaklaşık 4.884 kişi deniz yolculuklarına çıkmış ve 395 kişinin öldüğü/kaybolduğu bildirilmiştir. 2022'nin sonlarında Myanmar ve Bangladeş'ten ayrılan 16 teknedekilerin neredeyse yarısı kadın ve kızlardan oluşuyordu (Akt. Marsh, 2023). 2017 ile 2018 yılları arasında, Bangladeş'in Cox's Bazar Bölgesi'ndeki Rohingyalıların bulundukları mülteci kamplarında 52 anne hayatını kaybetmiştir (Parveen vd.,2019). Binlerce Rohingyalı hamile kadının önemli bir kısmı doğum öncesi bakıma erişmekte ciddi güçlükler çekmiştir. Rohingya mültecilerinin yarısından fazlası kadındı ve birçoğu cinsel istismara ve sömürüye maruz kalmıştır (Joarder vd.,2020). Bangladeş'teki kadınlar ve kızlar, güvenli ve işlevsel tuvaletlere ve elektriğe erişim konusunda sıklıkla endişelerini bildirmişlerdir. Özellikle kadınlar, çocuklar ve engelli kişiler için koruma ihtiyaçları yeterince iletilmemektedir. Çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet, özellikle cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet, mağdurları sessizleştiren ve ihlallere

karşı çözümlerin olmadığı durumlar söz konusudur. Ayrıca, özellikle ergenler arasında eğitime erişimde ciddi sorunlar mevcut olmakla birlikte 15 yaş ve üzeri bireylerin büyük çoğunluğunun öğrenme fırsatlarına erişimi olmadığı bildirilmiştir. Eğitim konusunda yaşanan sorunlar yine kadınlar da daha da belirgindir (HRP, 2023). Rohingya kadınların çoğunun gün içinde tuvaletlere, banyo tesislerine ve su noktalarına erişememelerinin başka bir boyutu da mevcuttur. Örneğin, kadınlar, akrabaları olmayan erkekler tarafından görülmekten utandıklarını ve bu nedenle dışarı çıkmak için geceyi beklediklerini bildirmişlerdir. Özellikle kadınlar, tuvaletleri sık sık kullanmak zorunda kalmamak için günlük yiyecek ve su alımlarını da kısıtlamaktadırlar (OXFAM, 2017). Bütün bu durumlar kadınların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını kötüleştiren koşulları daha fazla derinleştirmekte, toplumsal yaşam alanlarını sınırlandırmakta ve mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini çoğaltmaktadır. Bunların çoğu da yapısal şiddetten kaynaklanmaktadır.

5.2. Kültürel Şiddet

Galtung (1990:291) kültürel şiddetten kastedileni şu şekilde açıklamaktadır: Kültürel şiddetten kasıt, varoluşumuzun sembolik alanı olan kültürün din ve ideolojiyle örneklenen yönleridir. Din, ideoloji, dil, sanat ve bilim yapısal şiddeti meşrulaştırmak için kullanılabilir. Bu bağlamda bakıldığında Myanmar hükümetinin ideolojik tutumları bu perspektifte değerlendirilebilir. Ayrıca Rohingya kadınların dini öğretiler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerine yüklenen eylemlerin bir çoğu da bu bağlamda ele alınabilir. Rohingya kadınların tarihsel, kültürel ve sosyolojik deneyimlerinin mültecilik hallerinde cisimleşen durumlarının en iyi özetini Begum'ın (2021) yaptığı analizlerde görebiliriz: Begum'a göre (2021,s.154) kimlikleri nedeniyle Rohingya kadınları üç yönlü bir baskıyla karşı

karşıyadır: Bunlardan ilki Rohingya toplumunun üyeleri olarak zulme ve soykırıma maruz kalmaları; ikincisi, kadın olarak, Rohingya'nın ataerkil toplumu içinde özgürlüklerinin kısıtlanması; ve üçüncüsü ise mülteci olarak ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalmalarıdır. Dolayısıyla Rohingya kadın mültecilerin kültürel şiddet deneyimleri de yapısal şiddet kadar yoğun yaşanmaktadır. Rohingya kadınların şiddet ile daha fazla karşılaşmalarının bir diğer nedeni ise geleneksel statülerinden kaynaklı olarak ailelerinden ve dışarıdan gelen şiddettir. Tüm mülteciler şiddete maruz kalsa da kadınların hem ev içinde hem de ev dışında şiddete maruz kalmaları onların kadın olma hallerinden kaynaklı savunmasızlıklarını daha da derinleştirmektedir (Akhter ve Kusakabe, 2014,s.226). Örneğin, Bangladeş'teki kalabalık mülteci kamplarındaki çok sayıda Rohingya kadın cinsiyete dayalı şiddet mirasını yaşamaya devam etmektedir. Rohingya toplumunun sahip olduğu baskın ataerkil yapısı sonucunda oluşan kültürel davranışlar, cinsiyet normları ve eşitsizlikler gibi çeşitli sorunlar Rohingya kadınlarının genel refahını etkilemektedir. Aile içi şiddet, sözlü ve fiziksel taciz, zorla evlendirme, kaçırılma, cinsel sömürü, insan ticareti ve tecavüz Rohingya kadınların karşılaştıkları cinsiyete dayalı şiddetin somut göstergeleri olarak mültecilik hallerine de eklenip yaşamlarından eksilmemiştir (Priddy vd. 2022). Travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve intihar düşünceleri gibi zihinsel sağlık sorunları Rohingya toplumunda yaygın olarak görülmektedir (Joarder vd.,2020). Bu sorunların kadınlardaki görünürlülüğü ise daha yoğun deneyimlenmektedir. Çünkü Rohingya mülteci kadınlar ve kızlar, sınırlı hareket özgürlüğünden, söz söyleme hakkından ve topluluklarındaki kararları etkileme becerisinden yoksun olmaları nedeniyle pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, fuhuşa zorlanmaları, eşleri tarafından kamplarda

terk edilme, erken yaşta evlilik, ergenlik çağındaki hamilelikler, güvenli hamilelik ve sağlıklı doğum imkanlarının olmaması da onların karşılaştığı diğer önemli sorun ve zorluklardır (Yousuf vd., 2020). Islam ve Habib (2024) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre Rohingya kadınları kendi üreme yaşamlarıyla ilgili kararlarda da sınırlı yetkiye sahipler ve doğum kontrol yöntemlerine karşı isteksizdirler. Ergenlikten sonra erken evlilik, evlilikten hemen sonra anne olma ve soyu güçlendirmek için daha fazla çocuk sahibi olma isteği gibi toplumsal normlar da doğum kontrolüne engel teşkil etmektedir. Feminist felsefe ve toplumsal cinsiyet tartışmalarına katkı sağlayan akademisyenlerden biri olan Judith Butler (1999,s.25) cinsiyetin inşa edilmiş ve performatif boyutuna dikkat çekerek kadınların kendileri tarafından üretilmiş olanlarla değil kendileri dışındaki sosyal üretimlerle biçimlendiklerini söyler. Butler’a (1999) göre toplumsal cinsiyeti iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak incelemek de mümkün değildir. Ayrıca toplumsal cinsiyet içinde bulunan kültürle ve kültürün temel öğelerinden biri olan dil ile birlikte inşa edilmekte ve bu inşaların üretimleri olan toplumsal normlar ile roller belirlenmektedir (Butler, 1990,s.237). Dolayısıyla Rohingya kadınların sosyolojik durumlarını anlayabilmemizde bedene, toplumsal cinsiyete ve kadınlara yüklenen kültürel referanslara da bakmamız gerekmektedir. Kamplar mültecileri fiziksel olarak korumak ve insani hizmetlerin daha iyi sağlanması amacıyla kurulmasına rağmen çeşitli tehditler nedeniyle Rohingya kadınlar bedensel kontrol konusunda ve farklı aktörler tarafından uygulanan şiddete karşı oldukça savunmasız kalmaktadırlar. Kampta hapsedilmiş olmak, onları Bangladeş'teki ev sahibi topluluk erkekleri tarafından uygulanan şiddetten ne yazık ki kurtaramamıştır. Rohingya kadınlar kamplardan zorla kaçırılmakta ve tecavüze uğramaktadırlar

(Tripura, 2022,s.8). Söz konusu kamplar, uluslararası yönetmeliklere göre mültecilere “güvenli” alanlar sağlama niteliği taşımaktadır. Ancak Rohingya kadınların kamplardaki mevcut yaşam ve deneyimleri “güvenli ve korumacı” anlayışla çelişmektedir. Çatışmadan, şiddetten ve olası risklerden kaçanların sığındıkları ülkelerde “mülteci koruması” şeklinde karşılık bulan güvenlik öncelikli/hassas söylemler ve Rohingya mülteci kadınların barındıkları kamplardaki mevcut koşullarına karşılık mülteci sözleşmelerinde yer alan/bağlayıcılığı olduğu belirtilen maddeler oldukça tartışmalı olmaktadır. Bangladeşli erkekler genç Rohingya kadınlarla evlenmekte ancak evlilikleri Bangladeş'te yasa dışı evlilikler arasında yer almaktadır. Bu nedenle Rohingya kadınlar, resmi hukuk sisteminde adalet arayamıyor ve sosyal tazminat arama haklarına da sahip olamıyorlar. Kötü ahlaki karaktere sahip oldukları yönündeki sosyal algı, onların evliliklerini ve Bangladeşli erkeklerle olan diğer ilişkilerini suç saymaya yönelik bir tutuma yol açmakta, onlara yönelik şiddet biçimlerinin de meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir (Tripura,2022,s.8).

5.3. Fiziksel ve Cinsel Şiddet

Rohingya kadınların karşı karşıya kaldıkları bir diğer şiddet ise fiziksel ve cinsel şiddettir. En yoğun Arakanlı nüfusun bulunduğu Bangladeş'te yapılan çalışmalar bizlere Arakanlı kadınların göç sonrası deneyimlerinin en az göç öncesi süreçte yaşananlar kadar çeşitli sorunsal alanlarla dolu olduğunu göstermektedir. Rohingya kadınları ve kızları, onlarca yıldır Myanmar'da cinsel şiddet dahil olmak üzere çoklu düzeyde insan hakları ihlallerine maruz kalmışlardır. Bu ihlallerden biri de sayısı belirsiz pek çok kadının tecavüze uğraması ve öldürülmesiydi (Parveen vd.,2019). Myanmar'dan kaçan Rohingya kadınların cinsiyete dayalı uğradıkları şiddet Bangladeş'teki mülteci kamplarında da

devam etmiş, özellikle de kadınların ve çocukların karşı karşıya kaldığı en önemli sorun haline dönüşmüştür (Goodman ve Mahmood, 2019). Rahman ve Nova (2020) Rohingya kadınlarının Bangladeş gazetelerinde nasıl tasvir edildiğini araştırdıkları çalışmalarında gazete haberlerinin çoğunda Rohingya kadınlarının tecavüze uğraması, Malezya'dan kaçarken yakalanması ve uyuşturucu kaçakçılığı yapması gibi durumların yer aldığını ancak kampın en büyük sorunlarından biri olan sağlık riskleri ile ilgili haberlerin sayısının az olduğunu tespit etmişlerdir. Her gazete Myanmar ordusunun Rohingya kadınlarına yönelik tecavüz ve cinsel şiddetten sorumlu olduğundan söz ederken Rohingya kadınlarının temel hakları hakkında hiçbir haber yer almamıştır. Hem kadın hem de erkek mülteciler Bangladeş'teki yerel topluluklardan, polisten, işverenlerinden ve kamp yetkililerinden şiddete maruz kalmaktadır. Mültecilerin yasadışı statüsü onları daha savunmasız hale getirmekte ve kendilerine uygulanan adaletsizliklerle uğraşırken haklarını geçersiz kılmaktadır (Toma vd.,2018). Dolayısıyla devletin müdahalede yetersiz kalmasının yanında devlet kurumlarında görevli olanlar tarafından uygulanan şiddet, Rohingya kadınların karşılaştıkları çok aktörlü şiddet olgusunu gündeme getirmektedir. Mülteciliğin feminizasyonuna eklenen Rohingya kadınların zorunlu göç sonrası varış yerleri olan Bangladeş onların zorlu yaşam koşullarının yeni yurdu olmuştur. Yaşamlarından tecavüz, şiddet, dışlanma, saldırı ve tehdit eksilmemiştir. Bütün bunlar şiddet deneyimlerini daha fazla derinleştirmiştir. Myanmar'da yaşananların benzerleri burada da yaşanmış ve yeniden yeni yerleşim yerlerinde de hayatlarına eklenmiştir. Rohingya kadınların Myanmar'daki tarihi deneyimlerine kayıtsızlık beraberinde bu deneyimlerin devamlılığına neden olmuş, kaynak ülkede yaşananlara karşı tepkisizlik hedef ülkede de sürmüştür. Göç sorun-

salında kaynak ülkede yaşananların düzeyi hedef ülkedeki karşılıklarda da belirleyici bir role sahiptir. Bu nedenle temel çözüm her zaman kaynak ülkede ve bu ülkede yaşananlara yönelik verilen ulusal ve uluslararası yanıtlardadır. Yerelde yaşanan hak ihlalleri evrensel kabullerin varlığına rağmen devam etmekte ve yeni yerleşim yerlerine sığınmak da sorunları ortadan kaldırmaya yetmemektedir.

5.4. Devlet Tepkileri

Kadınların karşı karşıya kaldıkları ikincillik, görünmezlik ve savunmasızlık halleri yereldeki Bangladeş Hükümeti'nin yetersizlikleri ile daha da büyümüştür. Rohingya kadınlar da dünyanın her yerinde sürgüne uğrayan topluluklar gibi yerelin tepkileriyle de karşılaşmışlardır. Rohingyaların da sığındıkları yerde kalıcı olma ihtimalleri reddedilmekte, varlık alanları geçicilik üzerinden inşa edilmekte ve onlarda sürgüne uğramış bir topluluktan ziyade ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmektedirler (Karin vd., 2020,s.16). Bangladeş hükümeti, Bangladeş'in sınırlı ekonomik ve yönetim kapasitesi üzerinde ciddi bir baskı yaratacak uzun süreli bir mülteci kampından endişe duyduğu için Rohingya krizine ilişkin öncelikli hedefi geri dönüşler olmuş ve Rohingyalılara yönelik çeşitli alanlarda yasaklayıcı politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Macdonald vd.,2023). Rohingyalıların mevcut statülerinin tanımlanmasında da ciddi sorunlar mevcuttur. Bangladeş Hükümeti, Bangladeş'teki Rohingya topluluğunu "Zorla Yerinden Edilmiş Myanmar Vatandaşları" olarak adlandırırken, Birleşmiş Milletler (BM), geçerli uluslararası çerçeveye uygun olarak Rohingya mültecileri olarak adlandırmaktadır (Inter Sector Coordination Group, 2023). Ancak Rohingyalılar uluslararası çerçeveye uygun haklarla kurulu bir yaşam sürmemektedirler aksine yerelin etki/tepkisi küreselin kapsayıcılığı/koru-

yuculuğundan daha fazla olmuştur. Rohingya'lar Myanmar'da kurumsallaşmış zulümden kaçmış, vatansız bırakılmış ve devlet destekli soykırıma uğramış bir halktır (Begum, 2021, s.154). Yaşanılan soykırım onları yeni yerleşim yerlerine itmiş ancak varış yerlerinde de herhangi bir iyileşme olmamıştır. Öyle ki bu yeni sürece eklenen belirsizlik durumu onları daha da savunmasız kılmıştır. Evrensel kabulleri tartışmalı kılan yaşam koşulları ne yazık ki güncelliğini korumaktadır, geleceğe dair iyimser bir değerlendirme yapmak içinse yeterli olgulara sahip değiliz. Rohingya kadınların mültecilik deneyimleri uluslararası geçerliliği olan pek çok sözleşme metnini tartışmalı bir hale getirmekte, ulusal kayıtsızlığa eklenen uluslararası kayıtsızlık da mevcut koşulları daha kötüleştirmekte ve devamlılığına neden olmaktadır. Çünkü söz konusu durum insani yardım çağrıları ve sınırlı mali desteklerle çözümlenemeyecek kadar kritik bir süreçtir.

6. TARTIŞMA

Literatürde Rohingya'lar üzerine yapılan uluslararası çalışmalarda Rohingya kadınların mültecilik durumları ve mülteciliğe ilişkin evrensel kabullerin odağa alındığı çalışmalar oldukça yetersiz kalmıştır. Rohingya kadınlar üzerine sınırlı sayıda yapılan (Akhter ve Kusakabe, 2014; Goodman ve Mahmood, 2019; Joarder vd., 2020; Mithun 2021 ;Parveen vd., 2019; Toma vd., 2018; Tripura, 2022; Ullah, 2011; Yousuf vd., 2020) çalışmalar mevcut olsa da Rohingya kadınların toplumsal cinsiyet ve mültecilikleri üzerine detaylı analizler yeterli değildir. Bu çalışmanın özgün yanı Rohingya kadınları mülteciliğin evrensel kabulleri ve mülteciliğin feminizasyonu çerçevesinde ele alarak ve bu tür-

den bir boşluğa dikkat çekerek Rohingya kadınlar özelinde toplumsal cinsiyet ve mültecilik odaklı yapılacak çalışmalara katkı sunmasıdır. Ayrıca Rohingya mülteci kadınların toplumsal cinsiyet kaynaklı sorunları karşısında mülteciliğin evrensel metinlerinin yetersizliğine/işlevsizliğine yönelik bir tartışma da yürütülmüştür. Akhter ve Kusakabe (2014) Bangladeş'teki Rohingya mültecilerinin karşılaştığı cinsiyete dayalı şiddet özelinde bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre kamplardaki kadınların karşılaştıkları baskı ve şiddete karşı artan savunmasızlıklarını belgeleyen çeşitli sorunlar mevcuttur. Goodman ve Mahmood da (2019) cinsiyete dayalı şiddeti incelemiş ayrıca insani müdahale konusuna da yer vermişlerdir. Chowdhury ve Mostafa ise (2020) Bangladeş'e sığınan Rohingya'lara yönelik sessizce uygulanan Myanmar'a itme politikasına dikkat çekmişlerdir. Begüm ise (2021) Japonya'daki Rohingya mülteci kadınların sorunları üzerine bir inceleme gerçekleştirmiştir. Mithun (2021) Rohingya mülteci kadınların yaşamlarına odaklanmış ve mevcut sorunlara ilişkin analizler yapmıştır. Cazala (2018) koruma sorumluluğu üzerine; Pit-taway ise (2016). Bangladeş'teki Rohingya mültecileri konusunda yaşanan uluslararası korumanın başarısızlığı konusunda incelemeler yapmıştır. Bu çalışmada göç sonrası sığınılan ülkede Rohingya mülteci kadınların toplumsal cinsiyet rolleri açısından yaşadıkları sorunların özellikle yapısal ve kültürel şiddet alanlarında yoğunlaştığını, Rohingya mülteci kadınların göç sonrası deneyimlerine karşılık uluslararası sözleşmelerin uygulamada son derece yetersiz kaldığını ve Rohingya mülteci kadınların mülteciliğin feminizasyonu tartışmalarında çok az yer bulduğunu tespit etmiştir. Ullah da (2011) Rohingya'ların göç sonrası karşı karşıya kaldıkları ötekileştirilme ve aşağılanma gibi çeşitli sorunların varlığına da değinerek, bütün bu durumlara rağmen Rohingya özelinde çok az

araştırmanın yapıldığını vurgulamıştır. Toma ve arkadaşları ise (2018) güvenlik meselesinin Myanmar ve Bangladeş'teki kadınlar ve kız çocukları için temel bir endişe kaynağı olduğuna dikkat çekerek, erken evlilik, çok eşlilik, aile içi şiddet ve sağlık problemlerinin hem kadın mültecileri ve ayrıca ev sahibi toplumdaki kadınları tehdit ettiğini vurgulamışlardır. Tecavüz ve insan ticaretinin Rohingya kadın ve kızlar için mevcut tehlikeler arasında olduğu da raporlarda vurgulanan konu başlıklarından biri olmuştur. Ancak bunlara yönelik somut adımlar sınırlı düzeyde kalmıştır. Rohingya kadınların karşılaştığı çok aktörlü ve çeşitlilik içeren şiddet göç sonrası da devam etmiştir. Literatürde Rohingya'lılar üzerine yapılan ulusal çalışmalar ise daha çok tarihsel ve soykırım odaklı ve Müslüman topluluklar özelinde yer bulmuştur. Çakan (2018) Arakan soykırımı özelinde; Günarıslan da (2020) Rohingya Müslümanlarının tarihsel dışlanmaları üzerine; Dalar ve Gökcan ise (2018) Myanmar'ın Rohingya Müslümanları politikasının tarihsel ve hukuksal analizine yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. Çakmak (2022) Arakanlı Müslümanları sığınmacı ve mülteci sorunu üzerinden; Hamzaçebi ise (2022) Arakan diasporasının mücadelesini uluslararası toplumun rolü açısından incelemiştir. Ulusal literatürde Arakan Müslümanları üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur ancak daha çok tarihsel ve soykırım özelinde yoğunlaşmıştır. Mültecilik ve uluslararası yanıtlar bağlamında yapılan çalışmalar da mevcuttur ancak Rohingya kadınların toplumsal cinsiyet, mültecilik ve uluslararası sözleşmeler özelinde bir çalışma yer almamıştır. Bu çalışma ulusal literatürdeki bu boşluğa özgün çalışma sunarak, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara katkı sunmayı amaçlamıştır.

7. SONUÇ

Rohingyalılar ya da Arakanlı Müslümanlar olarak da adlandırılan bu topluluğun sığınan

coğrafyalarda karşı karşıya kaldığı zorluklar bize evrensel kabullerin söylemsel kabulden öteye gitmediğini göstermektedir. Rohingya'lılar ne ortak aidiyeti oldukları Doğulu topluluklardan ne de evrenselci söylemleri sıklıkla dillendiren Batılı topluluklardan gerekli yardım ve dayanıklılık ile karşılaşmışlardır. Öyle ki şiddetten kaçmalarına rağmen şiddet son bulmamış, sığınma aramalarına rağmen yeniden sığınmaya muhtaç hale gelmişlerdir. Toplulukların tepkisi ise ne yazık ki Rohingya'lıların tarihi dramlarına, bu dramın en büyük mağdurları olan madun kadınlara karşı sesini yükseltip sessizce izlemeye devam eden bir pratiğe dönüşmüştür. Bu konuda özellikle kadın sorunlarını merkeze alan çalışmaların sayısının artmasına ve bu sorunlara karşılık uluslararası hukukun neden yetersiz kaldığının tartışılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışmada Rohingya kadınların deneyimleri yazılı materyaller üzerinden incelenmiştir ancak Rohingya kadınların deneyimlerinin alan araştırmalarıyla desteklenmesi literatüre önemli ve özgün katkılar sunabilir. Rohingya kadınların mültecilik deneyimlerine baktığımızda Myanmar'da deneyimlenenlerin farklı bir coğrafyada sürdürülmesinin göstergelerine işaret etmektedir. Rohingya kadınların mültecilik deneyimleri bizlere mülteciliğin evrensel kabullerinin tartışmalı olduğunun en somut ispatıdır. Yaşadıkları yerleşim yerindeki zulümlerden kaçan bir topluluğun üyelerinin sığındıkları yerde karşı karşıya kaldığı şiddet, insan ticareti, dışlanma, ayrımcılık, ötekileştirilme ve diğer pek çok sorun sığınma arayanların sığınılan yerdeki etik ve hukuk dışı durumları da uluslararası yanıtların pratik alandaki yokluğunun ispatıdır. Rohingya kadınların yaşadıkları deneyimlerden hareketle yapacağımız öncül değerlendirmelerden ilki uluslararası sözleşmelerin geçerliliğinin yeniden tartışılmaya açılması gerektiğidir. Bu sözleşmelerin kurucu ülkelerinin, taraf devletlerinin bu süreçte nasıl bir rol üstlendikleri, aktif

olma düzeyleri, yükü paylaşma oranlarının ne olduğu mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke oranları ile ortaya çıkmaktadır. Bir diğeri ise bu tür sorunlar karşısında yapılan yardımların ve çağrılarının ne denli işlevsel olduğuna dair hesaplamaların da tarafsızca yapılması gerektiğidir. Günümüzde yaşanan kitlesel göç hareketliliklerinde kaynak ülkeden çıkan nüfus en yakın coğrafyalarda kendilerine yeni yerleşim alanları bulmaya çabılıyor. Diğer taraftan varış yerlerindeki halkın konumu da bu sürece yönelik tepkisinde belirleyici oluyor ve sığınan nüfusun durumu “uzun süreli mülteciliğe” doğru evriliyor. Bu nedenle bu sürecin yönetimi varış ülkesine ve mültecilerin bireysel çabasına bırakılamayacak kadar, uluslararası çağrılar ve insani yardımlarla yetinilemeyecek kadar büyük maddi ve manevi bir sorumluluk ve ortak işbirliği gerektirmektedir. Rohingyayalılara yönelik uygulanan politikaların eleştirisinde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tepkiler ve destekler mevcuttur. Yerelde, İHH İnsani yardım vakfı, İNSAMER, Diyanet-Sen, İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, Hak-İş, Mazlum-Der, Memur-Sen ve Türk Kızılayı’nın; küresel düzeyde de Uluslararası Af Örgütü, Azınlık Hakları Grubu, Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi çeşitli kuruluşların bu meseleye ve uluslararası sözleşmelerdeki karşılığına yönelik çağrıları ve yardımları olmuştur. Bu kuruluşlarının tümü Rohingyayalılara yönelik uygulanan politikaların “insanlığa karşı işlenen suçlar” kapsamında olduğunu, iç savaşın ve çatışmaların, sivilere yönelik saldırıların, kadın ve çocukların karşı karşıya kaldığı şiddetin sonlandırılması konusunda çok sayıda çağrıları ve tepkileri de bulunmaktadır. Ancak Rohingya kadınların karşı karşıya kaldığı sorunların çözülmesinde yeterli olmamıştır.

KAYNAKÇA

Akhter, S., & Kusakabe, K. (2014). Gender-based violence among documented Rohingya refugees in Bangladesh. *Indian Journal of Gender Studies*, 21(2), 225-246.

Amnesty International (2024) The State of the World’s Human Rights, <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/7200/2024/en/>

Ateş, A. (2017). Burma’dan Myanmar’a Arakan’da Rohingya Müslümanları. *İstem*, 15(29), 173-216.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Begum, K. (2021). Challenges of Rohingya refugee women in Japan. *Journal of Human Security Studies*. Vol.10, No.2 (Special Issue 2021). 153-168.

Butler, J. (1999) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Cazala, M. S. (2018). Koruma Sorumluluğu’nun Normatif Statüsü. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi Cilt 13, Sayı 50, Temmuz 2018*, ISSN 1300-0845,65-89, DOI: 10.14783/maruoneri.v13i38778.421869

Crenshaw, K. (1991). “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color.” *Stanford Law Review*. 43:1241–99.

Çakan, V. (2018). Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 38-56.

Çakmak, S. (2022). Sığınmacı ve Mülteci Sorunu: Arakanlı Müslümanlar Örneği, Nevşehir

Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(3), 1887-1896.

Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., & Arslan, Ö. (2024). Nitel Araştırmalarda Tematik Analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(37), 127-140.

Chowdhury, S. A., & Mostafa, A. T. (2020). Rohingya refugees: Risks and safety in Bangladesh. *Citizenship, nationalism and refugeehood of Rohingyas in southern Asia*, 155-170, Springer.

Dadan, A., & Fuad, A. R. (2018). Arakan'a İslâmiyet'in Girişi ve Yayılışı: Günümüz Arakan'ın Tarihsel Arka Planı. *İstem*, 32, 177-198.

Dalar, M., & Gökcan, Ö. (2018). Myanmar'ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 8,Cilt: 8, Sayı: 15.

Enloe, C. (1990). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.

Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of peace research*, 27(3), 291-305.

Goodman, A., & Mahmood, I. (2019). The Rohingya Refugee Crisis of Bangladesh: Gender Based Violence and the Humanitarian Response. *Open Journal of Political Science*, 9, 490-501. <https://doi.org/10.4236/ojps.2019.93027>

Günarslan, H. (2020). Arakan Rohingya Müslümanlarının Tarihine Genel Bakış: Geç-

mişlerini Yok Sayma Çabaları ve Tarihsel Dışlanmaları, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (IMAD)*, Cilt 5,Sayı 2, ss 316 – 348, DOI: 10.20486/imad.810265

Hamzaçebi, S. (2022) Arakan Diasporasının Özgürlük Mücadelesinde Uluslararası Toplumun Rolü, ss.393-413. *Diaspora Çalışmaları*, Ed. Mustafa Tayfun Üstün, Orion Akademi: Ankara.

Humanitarian Response Plan (2017) Rohingya Refugee Crisis, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/111242>

Human Rights Watch (2023) World Report 2024 Events of 2023, <https://www.hrw.org/world-report/2024>

IOM (2024). World Migration Report 2024, https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-l-worldmigration-report-2024_13.pdf

Inter Sector Coordination Group - Bangladesh (2023) Joint Response Plan: Rohingya Humanitarian Crisis, <https://rohingyaresponse.org/project/2023-jrp/>.

Islam, M., & Habib, S. E. (2024). " I don't want my marriage to end": a qualitative investigation of the sociocultural factors influencing contraceptive use among married Rohingya women residing in refugee camps in Bangladesh. *Reproductive Health*, 21(1), 32.

Karin, S., Chowdhury, Md.A., Hasnat, Md.A. and Tarin, N.J. (2020) Status of Rohingya in Refugee Camps of Bangladesh: A Review Study. *Open Access Library Journal*,7: e6575. <https://doi.org/10.4236/oalib.1106575>

Joarder T, Sutradhar I, Hasan M, et al. (2020) A Record Review on the Health Status of Rohingya Refugees in Bangladesh. *Cureus* 12(8): e9753. DOI 10.7759/cureus.9753

Macdonald, G., Mekker, I., & Mooney, L. (2023). Conflict Dynamics between Bangladeshi Host Communities and Rohingya Refugees. US Institute of Peace.

Marsh, J. (2023). Promoting Regional Responses to Rohingya Displacement in Southeast Asia. https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2023/06/287_PRRiA-Discussion-Paper.pdf

Mithun, M. B. (2021). From hell to high water: the life of Rohingya refugee women in Bangladesh. *International Journal on Minority and Group Rights*, 29(4), 605-622.

Oxfam (2017) Rapid Protection, Food Security and Market Assessment, Cox's Bazar, Bangladesh, 19 November 2017. <https://reliefweb.int/report/bangladesh/rapid-protection-food-security-and-market-assessment-coxs-bazarbangladesh>

Parveen K Parmar, Rowen O Jin, Meredith Walsh & Jennifer Scott (2019) Mortality in Rohingya refugee camps in Bangladesh: historical, social, and political context, *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27:2, 39-49, DOI: 10.1080/26410397.2019.1610275

Pittaway, E. (2016). The Rohingya refugees in Bangladesh: A failure of the international protection regime. In *Protracted Displacement in Asia* (pp. 83-104). Routledge.

Priddy, G., Doman, Z., Berry, E., & Ahmed, S. (2022). Gender-based violence in a complex humanitarian context: Unpacking the human sufferings among stateless Rohingya women. *Ethnicities*, 22(2), 215-232.

Rahman, M. R., & Nova, J. K. (2020). Portrayal of Rohingya women in the newspapers of Bangladesh. *Global Journal of Human-Social Science*, 20(7), 49-59.

Toma I, Chowdhury M, Laiju M, Gora N, Padamada N, Novales C, et al.(2018). Rohingya refugee response gender analysis: recognizing and responding to gender inequalities. Oxford: Joint Agency Research Report; <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620528/rr-rohingya-refugee-responsegender-analysis-010818-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tripura, E. (2022). Confined, Controlled, and Violated: The Rohingya Women in Bangladesh Refugee Camps. *Feminist Encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics*, 6(2), 25. <https://doi.org/10.20897/femenc/12348>.

Soykan, C., Biehl, K. ve Hazan, C. (2021). Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II, CEİD Yayınları.

Spivak, G. C. (2020). Madun konuşabilir mi? (Çev. Emre Koyuncu), Dipnot Yayınları: Ankara.

Sunata, U., & Özsoy, S. (2023). Feminization of refugee: Intersectionality, solidarity, resistance. *International Migration*, 61(1), 273-287.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları, 9. Baskı.

Yousuf, R., Salam, M. M., Akter, S., & Salam, A. (2020). Safety and security of sexual-reproductive health and genderbased violence

among Rohingya refugee women in Bangladesh.
International Journal of Human and Health

Sciences Vol. 05 No. 02 April'21 Page: 163-170 DOI: <http://dx.doi.org/10.31344/ij-hhs.v5i2.254>

UN DESA (2025). International Migrant Stock 2024 Key facts and figures, <https://www.un.org/development/desa/pd/sites>

UNHCR (2025). Global Trends: Forced Displacement in 2024, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2024>

UNICEF TMK (2025) Arakanlı çocuklara destek çağırısı!, <https://www.unicef-turk.org/yazi/arakan>.

Ullah, A. A. (2011). Rohingya refugees to Bangladesh: Historical exclusions and contemporary marginalization. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 9(2), 139-161.